

СТВОРЕННЯ КЛАСТЕРА ЯК МОЖЛИВІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПОЛІПШЕННЯ СТАНУ ГАЛУЗІ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ НА ПЛОДОВООВОЧЕВІЙ ОСНОВІ

Постановка проблеми. Дитяче харчування відіграє важливу роль у формуванні організму дитини. Піклування про здоров'я нації повинно починатися із задоволення фізіологічних потреб дитини у достатній кількості корисного та безпечного дитячого харчування. Стан забезпечення в Україні потреби у дитячому харчуванні на плодоовочевій основі промислового виробництва є поганим, навіть незважаючи на прийняті державою програми розвитку вітчизняного виробництва. Тому, держава повинна впроваджувати нові форми взаємодії із виробниками, що допоможе росту ефективності державного регулювання та покращить економічні показники галузі.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Необхідність та корисність державного регулювання економіки досліджували такі всесвітньо відомі вчені, які є ідеологами інституціоналізму, як Веблен Т., Коммонс Дж., Мітчелл У.К., а також Кейнс Дж.М. та інші. У сучасній економіці, також багато уваги приділяється питанню державного регулювання, бо саме цей чинник є одним з найбільш впливових, але непередбачуваних внаслідок нестабільного стану законодавчих органів та політики держави. Такі українські вчені, як Саблук П.Т., Кропивко М.Ф. та інші вносять реальні пропозиції по зміні законодавчого поля, регламентуючого агропромислому галузь. У журналі «Державне управління» піднімаються питання теорії та практики впливу держави на економічні та соціальні процеси [1, 2]. Дитячому харчуванню здебільше приділяється увага, у контексті технічних питань, а питання взаємовідносин між владою та учасниками ринку, регламентація цих стосунків, майже не відображається в роботах науковців.

Мета статті. Метою даної статті є аналіз впливу державного регулювання на галузь дитячого харчування та розробка пропозицій, щодо впровадження нової форми взаємодії, більш ефективної ніж існуюча, між підприємствами - учасниками виробництва дитячого харчування та владою.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз ринку дитячого харчування (далі ДХ) показав нестабільність як у категорії «соки» так і у категорії «пюре». В обох категоріях частка, яку займають українські виробники у загальному ринку дуже низька. За підсумками 2011 р. обсяг виробництва ДХ вітчизняними виробниками найменший за період з 2006 р. Загальний стан ринку ДХ у категорії «пюре» наведено на рис. 1.

Рис.1. Обсяги внутрішнього ринку консервів плодоовочевих та фруктових у вигляді пюре.

Джерело: Побудовано автором за даними Держкомстату та СП «Вітмарк-Україна» ВАТ

Проведений аналіз ринку соків для дитячого харчування (рис. 2) свідчить, про значне падіння виробництва у 2007 р., що обумовлено введенням у дію змін до Закону «Про дитяче харчування». За даними проведених розрахунків, рівень насичення ринку пюре коливався у 2007 – 2010 рр. на рівні 47 – 70 % від загальної потреби, соками – 29 – 44 %, а якщо врахувати псевдо – дитячі соки, то 18 – 27 %. Такі низькі показники можливо побачити і у індикатора продовольчої безпеки, який за 2008 -2010 рр. не перевищував по пюре вітчизняного виробництва 40 % у загальному обсязі ринку пюре, а соків 50 % [3], що свідчить про продовольчу залежність України від продукції імпортного виробництва: на рис. 1 і 2 коливання лінії тренду імпорту, повністю співпадає із коливаннями реального ринку.

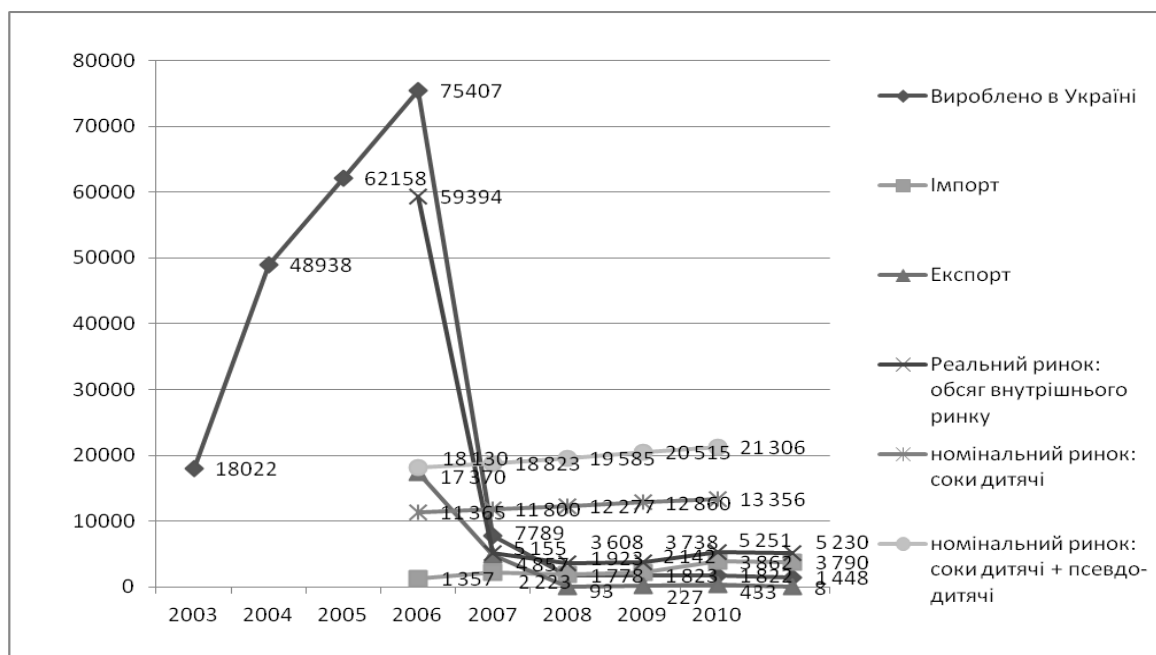

Рис. 2. Обсяги внутрішнього ринку соків дитячих

Джерело: Побудовано автором із частковим використанням даних Держкомстату та СП «Вітмарк-Україна» ВАТ

Такий стан, став можливим, внаслідок проблем виникаючих із наявністю державного регулювання рівня рентабельності виробництва, встановленням обмеження торговельних надбавок та відсутністю плодоовочевої сировини, тощо. Існує дисбаланс між потребами виробників та умовами, які створені внаслідок встановлення державою норм, що приводять до негативної динаміки розвитку ринку ДХ на плодоовочевій основі. Тобто, треба покращити взаємодію між виробниками, іншими підприємствами, задіяними у виробництві ДХ, та державою, з метою створення умов, що сприятимуть збільшенню виробництва та укріпленню ринкової позиції вітчизняних виробників.

Однією з моделей інноваційного розвитку, що може забезпечити покращення бізнес-показників є модель «трійної спіралі», яка передбачає сукупність та активну взаємодію трьох елементів: бізнесу, влади та науки. Реалізація цієї моделі можлива за умови налагодження комунікацій та у межах правового поля, яке повинно створюватися при участі всіх трьох сторін.

Взаємодія на основі формування кластерів, на думку автора, є найбільш ефективною при використанні моделі «трійної спіралі». На підставі проведених досліджень, зроблено висновок, що *кластер* – це добровільне, багатогалузеве об'єднання підприємств та організацій (виробників однієї галузі, працюючих на засадах конкуренції та допоміжних підприємств цієї та інших галузей - постачальників, сервісних та торговельних компаній, тощо), які мають юридичну самостійність та працюють на умовах

договору, мають підтримку держави та співпрацюють із науковими установами, створені з метою отримання економічних та конкурентних переваг, та мають певну локалізацію. Ядром кластеру, у залежності від того наскільки він є інноваційним, можуть бути наукові установи або/та виробники товарів або послуг.

Проведений автором аналіз оцінки дотримання принципів кластерної організації із застосуванням оцінно-ситуаційного експертного підходу [4, 5], показав, що при створенні кластеру з виробництва ДХ на плодоовочевій основі, основні недоліки, які треба виправити, існують у площині того чи іншого рівня взаємодії між сторонами, тобто найгірші показники є по параметрах, що характеризують стан та можливість співпраці: організаційні форми партнерства, кооперацію та довіру, спільну дистрибуцію. Саме на подолання виявлених недоліків при формуванні кластера треба звернути увагу у першу чергу.

Особливої уваги заслуговують перевага участі у кластері для держави. У роботі Медведенко О.В. [6] було відмічено, що немає органу, який би фокусував увагу на вирішенні конкретних проблем у сфері дитячого харчування, тому для вдосконалення існуючого стану доречно запропонована необхідність реформування управління розвитком підприємств дитячого харчування в Україні та запропонована нова схема. Серед основних положень цієї схеми створення нових органів: Служби підтримки та оперативного реагування на потреби виробників дитячого харчування; Служби сприяння розвитку дитячого харчування 2-го рівня при Комітеті Харчової промисловості та при обласних Державних Адміністраціях; Органу моніторингу та маркетингового вивчення ринку; Відділу розробки рецептур продуктів дитячого харчування при Інституті м'яса та молока; а також, найм інспекторів по роботі на місцях. Згідно наведених Медведенко О.В. розрахунків, на першому етапі витрати на оплату праці усього лише 10 осіб становитимуть близько 129 тис. грн. на рік в цінах 2008 року. Подальші розрахунки у роботі не наведені, але за нашими оцінками реалізація цієї схеми потребує створення щонайменш 40 нових робочих місць, що з урахуванням середнього рівня оплати державних службовців, який склав у квітні 2012 року 3247,00 грн./місяць[7], буде коштувати державному бюджету близько 2135 тис. грн./рік, включаючи податки на заробітну плату, і це не враховуючи витрати на розташування, офісне обладнання, тощо. Таке збільшення адміністративного апарату з огляду на тенденції 20-30 % скорочення державних службовців та витрат на їх утримання є суттєвими та не прийнятними на теперішній час.

Створення кластерів, та участь у них держави на різних рівнях, дає можливість отримати тісну взаємодію із усіма учасниками кластеру, та максимально використовувати вже існуючі державні структури. Не треба мати інспекторів по дитячому харчуванню у кожній області або створювати Службу моніторингу та маркетингової діяльності, як державну структуру, бо вона може та повинна існувати у кластері. Частина інформації надходитиме безпосередньо від виробників, іншу - повинна забезпечити держава. Існуючий адміністративний апарат дає змогу отримувати потрібну інформацію, інша річ, що не всі мають до неї доступ, та її потрібно «добувати» з різних місць. Окрім того, здебільшого для підприємств це відбувається «на комерційній основі» та немає відповідальної особи, яка консолідувала б цю інформацію. Тому, першочергова мета, це виділити відповідальну особу з боку держави (державного представника – координатора), наділити її повноваженнями достатніми для витребування з державних установ потрібної інформації та створити умови, за яких на першому етапі вона зможе виступити у ролі фасилітатора у процесі створення кластера дитячого харчування на плодоовочевій основі.

Нова схема взаємодії найбільш задіяних органів державної влади у регулюванні виробництва дитячого харчування наведена на рис. 3, хоча треба зазначити, що це не повний перелік державних органів, які мають вплив на цю галузь.

На думку автора, фасилітатором на першому етапі повинен бути саме представник держави, який зможе провести роботу по початковому аналізу, створити огляд ринку та

організувати зустрічі із потенційними учасниками кластеру, де доведе до них переваги спільної праці. Особливо важливо це в галузі ДХ на плодоовочевій основі, бо рівень співпраці та бажання до неї між виробниками дуже низький, тому навряд вони самі проведуть цю роботу доки не зрозуміють переваг кластеризації. Роль фасилітатора неможливо недооцінювати, бо головне це зацікавити потенційних учасників у налагодженні діалогу та вигодах, яких можливо досягнути саме завдяки об'єднанню зусиль у деяких видах бізнес-процесів.

Рис.3. Схема взаємодії органів державної влади та кластеру з виробництва дитячого харчування.

Джерело: власна розробка

На теперішній час, найбільш поінформованою структурою у сфері дитячого харчування є НА «Укрконсервмолоко», тому, саме у штат цієї структури доречно ввести посаду координатора/ фасилітатора майбутнього кластера, адже, саме НА веде реєстр спеціальних сировинних зон та координує здійснення державної політики в галузі дитячого харчування, у тому числі шляхом організації практичних конференцій та семінарів-навчань. Треба зауважити, що у майбутньому посаду фасилітатора повинно бути виведено у самостійну незалежну посаду, що викликано тим, що не всі виробники дитячого харчування на плодоовочевій основі по внутрішнім причинам входять до НА, а також тим, що фасилітатором повинна бути людина обрана та прийнятна більшості учасників кластера. Тому, після досягнення домовленостей, щодо організації роботи кластера, фасилітатора можливо переобрати, таким чином, забезпечиться баланс інтересів бізнесу та влади

Роль державного представника - координатора, після того як обов'язки фасилітатора буде виведено в окрему посаду – це представлення інтересів держави та координування діяльності всіх державних органів, у тому числі представлених на рис.3, які мають вплив на діяльність пов'язану з ланцюгом виробництва та реалізації дитячого

харчування. Мета роботи – розвиток галузі дитячого харчування шляхом допомоги та узгодженні дій влади та бізнесу, інформаційної та організаційної підтримки. Таким чином, держава у кластері, що пропонується створити, займає одне із провідних місць, особливо на першому етапі.

Автором розроблена структура кластера (рис.4), який пропонується створювати у два етапи. На першому етапі мета фасилітатора провести зустрічі та забезпечити об'єднання виробників дитячого харчування, які є ядром кластера, і навколо яких буде його побудовано. Зустрічі треба проводити разом із виробниками плодоовочевої сировини та представниками місцевих державних адміністрацій.

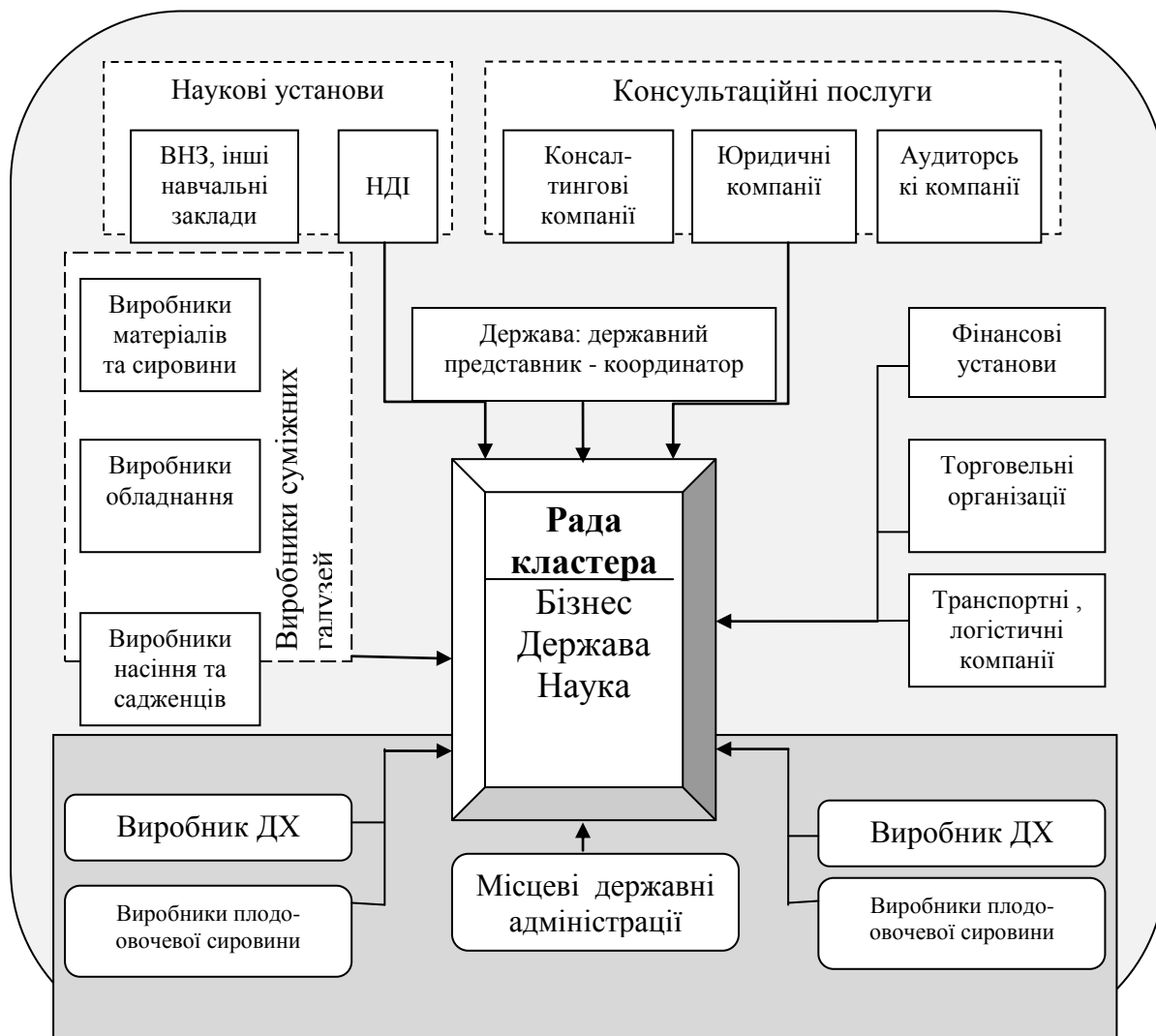

Рис. 4 Загальна структура кластера з виробництва дитячого харчування на плодоовочевій основі

Джерело: Власна розробка

За досвідом автора, найбільш важко зацікавити саме виробників харчування, при чому чим більше та міцніше завод, тим це важче зробити, що пояснюється небажанням ділитися інформацією із конкурентами та недовірою до державних органів. До участі у кластері, з боку виробників ДХ пропонується запросити СП «Вітмарк-Україна» ВАТ / ОКЗДХ (Одеська область) та Асоціацію дитячого харчування / ПКЗДХ (Херсонська область). Виробники плодоовочевої сировини, більш контактні для створення кластера, бо мають інтерес до гарантованого збуту продукції. В рамках кластера передбачається з боку виробників ДХ річне планування виробництва, а також доведення до відома та

погодження обсягів сировини, що буде необхідна для цього протягом року, сільгоспвиробникам. Особливо гостро стоїть питання відсутності таких виробників. Бажано, щоб кожен завод дитячого харчування мав у границях своєї області щонайменш одного, а краще декілька, сільгоспвиробників екологічно чистої плодоовочевої сировини, але на теперішній час існує тільки один такий виробник - СС ТОВ «НВФ «Насіння – Сервіс» (Херсонська область), обсяги виробництва якого, згідно проведених нами розрахунків, у порівнянні із потребою одного тільки СП «Вітмарк-Україна» ВАТ не можуть забезпечити навіть 10-15 % потреби. Саме тому, першим питанням, яке потребує координації зусиль учасників кластера є збільшення виробництва сировини у єдиного сертифікованого, як спеціальна сировинна зона, виробника. Одночасно, треба проводити пошук місцевостей, які відповідають вимогам законодавства, щодо виробництва сировини для дитячого харчування, та сільгоспідприємств, які можливо зацікавити у сертифікації. Також, вже на першому етапі, пропонується дієва участь місцевих державних адміністрацій, бо саме за їх підтримки можливо створення гарного середовища, для побудови кластера. Враховуючи, що на теперішній час державні адміністрації регулюють граничний рівень рентабельності та торговельні надбавки, саме вони є одним із чинників, стримуючих розвиток вітчизняного дитячого харчування.

До другого рівня можуть увійти такі підприємства, як Тетра-Пак, ПАО «Київській картонно-паперовий комбінат», ПАО «Рубіжанській картонно-паперовий комбінат», ПАТ «Консюмерс-Скло-Зоря»), виробники насіння та саджанців. Наукові установи можуть представляти Одеська національна академія харчових технологій, Одеській аграрний університет, Національний університет харчових технологій, інші учбові заклади різних напрямів та науково-дослідні інститути. Інші послуги можуть надавати достатня кількість підприємств, тому це не є вузьким місцем при побудові кластера.

Висновки. Таким чином, на наш погляд, необхідно створити кластер з виробництва дитячого харчування на плодоовочевій основі, що дасть надію на розвиток галузі. Особливо важлива участь держави у кластері, адже така взаємодія дає змогу державним органам бути більш поінформованими про стан галузі та проводити дієву регуляторну політику, яка сприятиме збільшенню вітчизняного виробництва та робочих місць, а також забезпечить потребу дітей у якісному дитячому харчуванні.

Анотація

У статті проведено аналіз стану українського ринку дитячого харчування на плодоовочевій основі та виявлені його негативні тенденції; запропоновано створення кластера та його загальна структура, а також схема взаємодії органів державної влади та кластеру.

Ключові слова: ринок дитячого харчування, кластер, державне регулювання.

Аннотация

В статье проведен анализ состояния украинского рынка детского питания на плодоовощной основе и выявлены его негативные тенденции; предложено создание кластера и его общая структура, а также схема взаимодействия органов государственной власти и кластера.

Ключевые слова: рынок детского питания, кластер, государственное регулирование

Summary

In an article was analysed the state of the ukrainian market of child fruit food and identified its negative tendencies; suggested the creation of the cluster and its general structure, proposed the scheme of its interaction with the state authorities.

Keywords: baby food market, cluster, state regulation.

Список використаних джерел:

1. Алейнікова О.В., Слободчикова Ю.В. Особливості державного регулювального впливу на розвиток агропродовольчої сфери регіону / О.В. Алейнікова // Державне управління. – 2011. - № 1. - с. 190 – 194
2. Верба С.Й. Державне управління стимулюванням інвестиційних проектів – «точок зростання» регіональної економіки (на прикладі Автономної Республіки Крим) / С.Й. Верба // Державне управління. – 2011. - № 1. - с. 195 – 200
3. Дроздова В.А. Зони ведення органічного сільського господарства як сировинна база для виробництва дитячого харчування/ В.А. Дроздова // Економіка АПК. - 2012. – № 2 – с.166-171
4. Кропивко М.Ф. Концептуальний підхід до кластерної організації та управління розвитком агропромислового виробництва/ М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. - № 11. – С. 3-13
5. Беседін М.О. Беседіна Г.Є. Кластерна організація та управління агропромисловим виробництвом/ М.О. Беседін, Г.Є Беседіна // Економіка АПК. – 2011. - № 6. – С. 9-14.
6. Медведенко О.В. Обґрунтування основних напрямів розвитку підприємств дитячого харчування в Україні на основі маркетингових досліджень [Текст] : дис. канд. екон. наук : 08.00.04 : захищена 24.09.08: /Медведенко Олена Василівна – К., 2008. – 167 с.
7. Експрес-випуск Держстату України від 25.05.2012 р. № 09/3-29/148 «Кількість, робочий час та оплата праці найманих працівників у квітні 2012 року» <http://www.ukrstat.gov.ua/>